

Տարին 10-րորդ վեց ամիսը 6 րոպեի, երեք ամիսը 3 ր. 50 կ. ամիսը (Քիլոյիսում) 1 ր., հասում 5 կ. Բաժանորդ Կն. գրում և միմյան խմբագրատանը Դարվարդ. փողոց, № 5.

Խմբագրություն հասցեն՝ Тифлисть, Редакция «Нор-Даръ» կամ Tiflis, Rédaction «Nor-Dar»

Խմբագրությունը բաց է ամեն օր (բացի տոհմ օրերից) ժամը 9-ից մինչև 2-ը: Ցայտարարությունները ընդունում են ամեն չեղանքով: Ցայտարարությունների բաժին 2 կ., րեկլամների համար կրկնապատիկ:

ԲՈՂԱՆԵՐԻ ԴՆՈՒՄ

Սեպտեմբերի 22-ին սեպտեմբերի 1903 թ. ԶՈՐԻՆԻՐ ԶՈՎՈՒՆԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԻՆԻՍՏԵՐՈՒԹՅԱՆ:

Սեպտեմբերի 22-ին սեպտեմբերի 1903 թ. ԶՈՐԻՆԻՐ ԶՈՎՈՒՆԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԻՆԻՍՏԵՐՈՒԹՅԱՆ:

ԶՈՐԻՆԻՐ ԶՈՎՈՒՆԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԻՆԻՍՏԵՐՈՒԹՅԱՆ:

Սեպտեմբերի 22-ին սեպտեմբերի 1903 թ. ԶՈՐԻՆԻՐ ԶՈՎՈՒՆԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԻՆԻՍՏԵՐՈՒԹՅԱՆ:

Սեպտեմբերի 22-ին սեպտեմբերի 1903 թ. ԶՈՐԻՆԻՐ ԶՈՎՈՒՆԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԻՆԻՍՏԵՐՈՒԹՅԱՆ:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Սեպտեմբերի 22-ին սեպտեմբերի 1903 թ. ԶՈՐԻՆԻՐ ԶՈՎՈՒՆԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԻՆԻՍՏԵՐՈՒԹՅԱՆ:

Սեպտեմբերի 22-ին սեպտեմբերի 1903 թ. ԶՈՐԻՆԻՐ ԶՈՎՈՒՆԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԻՆԻՍՏԵՐՈՒԹՅԱՆ:

Սեպտեմբերի 22-ին սեպտեմբերի 1903 թ. ԶՈՐԻՆԻՐ ԶՈՎՈՒՆԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԻՆԻՍՏԵՐՈՒԹՅԱՆ:

Կարող է այդպիսի մի անախորժ ձայն, անիմաստ ղեկավարություն լսուել, և ուրիշ ոչ մի տեղից:

Երևալիս ու մանրակալի զանազան մասերում ցրված մանր գաղթականություններին մէջ դը-ժուար է գտնել մի ուրիշ հայ համայնք, որը այնքան օտարացած, անզգայացած լինի, որ-քան Ռուսիայի հայն է: Անա-ղապահությունը, եկեղեցատիրու-թիւնը, հայկական պատմական հիւրանիւթը լինելը, հայրենակա-լի-տունը անընդմիջ հրաժեշտ են տուել ռուսինացի հային, և նրանք դարձել են նոյնքան լի-թեթալ, զէպի իրենց ազգա-կիցներին լծուառութիւնները նոյնքան խոտախիտ, որքան և իրենց վրայ տիրող տարւոն է: Եթէ չլինէր գաղթականական այն հոսանքը, որ թիւրքահայաս-տանի այլ և այլ կողմերից շա-րունակ դիմում է Ռուսիայի վաճառական քաղաքները իրեն համար դուր զորոնելու նպատա-կով և վերանորոգիչ ներգործու-թիւն ունենում վաղուց հաստա-տուած հայ փոքրամասն հասարա-կութիւններին վրայ, վերջիններից մինչև այժմ դուրս ոչինչ էլ մնացած չլինէր, բացի իրենց աղաւաղուած հայկական անուն-ներից ու դիմագծերից:

Ռուսիայից հայի օտարացու-մը սկսուած է շատ վաղուց, և շատ ցաւալի է, որ Կ. Պոլսի հոգևոր իշխանութիւնը անուղղա-կի կերպով մինչև այժմ օգնած է եղել այդ ոչ-ցանկալի երևոյ-թի հետզհետէ աւելի խիտ ազ-յունը ընդունելուն, մինչև այժմ անտարբեր գտնուելով դէպի իւր ընդ ըստ ժամանակի և այդքան հե-ռու ձգուած մի բուն հայ ժո-ղովրդի վիճակը: Եւ ինչու դա-ր՝ մանաւ խօսքի առարկայ հողո-ժողովրդի և կամ նրա առաջնորդ-ները լինելու յաւակնութիւն ու-նեցող մարդկանց խորթացած գաղթականութիւնը, նրա յայտնա-գրիկ տրանսկակ տարրերով հոլ-ուի երես չին տեսել և եկեղե-ցու բնից մի ջերմացնող խօսք չեն լսել, երբ մայրենի երկրի հետ յարաբերութեան ամեն կապ խլած մի բուռն ժողովուրդը ժա-մանակների հաւաքին տևողու-թեան ընթացքում յանձնուած է եղել միմյանի իր-բազդին և իւր չափ տղէտ ու անզգայացած քա-հանաների լնտմբին, որոնք այ-սօր այլևս առաջնորդի պէտքը չզգալով, պաշտօնական զործո-ւթիւններին են դիմում յարու-ցուած խնդիրը անհետանք լծո-ղելու համար:

Սակայն, պատրիարքարանը, թէև շատ ուշ, բայց գտնէ այժմ պէտք է աշխատի իւր մեղքը բաւել և, առանց ուշադրութիւն դարձնելու սոսկ իրենց անձնա-կան քմահաճոյքներով առաջնոր-դուող հոգևոր դասի և աշխա-րհականներից ոմանց անմիտ ա-ռարկութիւններին, աշխատի օր առաջ Ռուսիայի հայ գաղթա-կանութեան համար մի արթուն ու բարեջան հովիւ նշանակել և առաջն առնել այն կորստաւեր օտարացման, որ տարւելու է աւե-լի ու աւելի խոր արմատներ է ձգում ամեն մի իշխանութիւնից զուրկ այդ գաղթութի մէջ: Ռու-սիայի հայաբնակ կեդրոնները, որպիսիք են Բուքարեստ, Գա-լաց, Փոքրան, Բողդաշան, Տուլչա, և այլն իրենց նիւթական բարե-

ցութիւնը, բայց յանկարծ երիտասարդ Ֆիլիսոս և իմ բարեկամ-սկեպտիկը կա-տարի վէճի բռնուցնել կանանց մասին: Երիտասարդը բացականչեց ցնծալով՝ —Հրաշալի կինն ամենագեղեցիկ ա-րարածն է երկրագնդի վրայ: Ամուսին պատասխանեց նրան՝ —Հրաշալի կինն ամենալուսաւոր արարածն է երկրագնդի վրայ: Յետոյ, դառնալով Ֆիլիսոսին, նա ասաց իրեն նախազգուշացում՝ —Ուշադրութիւն դարձրէք ձեր ու-ղու վրայ: Կանանց վրայ ունեցած այդպիսի հայացքներով՝ նա շատ դժբաղդ կլինի:

—Իսկ դուք շատ բաղաւաղ եք ձեր հայացքներով, — Ժպտալով հարցրեց ծերունին: Նրա որդին կարծեց, որ հայրն այդ խօսքերով պաշտպանում է իւր կարծիքը, և ուրախ բացականչեց՝ —Դիմի ձեռն առնի, հայրիկ: Ո՞վ է աւելի ճիշտ դատում կանանց մա-տին: — Ես թէ տա: Ծերունին մի քիչ լռելուց յետոյ պա-տասխանեց՝ —Ես ձեզ կպատմեմ մի փոքրիկ պատմութիւն, որի վախճանը ցոյց կը տայ ձեզ, թէ ով է ճիշտ ասում:

Նա օղակից իւր սպիտակահեր մի-բուրդ և մտախոհ կերպով ոկոսեց նա-յի իւր բաժակին: Ես թաքուն նայեցի գնացողներին, զեց ըզգէր և մտախոհ կերպով պաշտպանում է իւր կարծիքը: Ես թաքուն նայեցի գնացողներին, զեց ըզգէր և մտախոհ կերպով պաշտպանում է իւր կարծիքը:

Սակայն, պատրիարքարանը, թէև շատ ուշ, բայց գտնէ այժմ պէտք է աշխատի իւր մեղքը բաւել և, առանց ուշադրութիւն դարձնելու սոսկ իրենց անձնա-կան քմահաճոյքներով առաջնոր-դուող հոգևոր դասի և աշխա-րհականներից ոմանց անմիտ ա-ռարկութիւններին, աշխատի օր առաջ Ռուսիայի հայ գաղթա-կանութեան համար մի արթուն ու բարեջան հովիւ նշանակել և առաջն առնել այն կորստաւեր օտարացման, որ տարւելու է աւե-լի ու աւելի խոր արմատներ է ձգում ամեն մի իշխանութիւնից զուրկ այդ գաղթութի մէջ: Ռու-սիայի հայաբնակ կեդրոնները, որպիսիք են Բուքարեստ, Գա-լաց, Փոքրան, Բողդաշան, Տուլչա, և այլն իրենց նիւթական բարե-

ցութիւնը, բայց յանկարծ երիտասարդ Ֆիլիսոս և իմ բարեկամ-սկեպտիկը կա-տարի վէճի բռնուցնել կանանց մասին: Երիտասարդը բացականչեց ցնծալով՝ —Հրաշալի կինն ամենագեղեցիկ ա-րարածն է երկրագնդի վրայ: Ամուսին պատասխանեց նրան՝ —Հրաշալի կինն ամենալուսաւոր արարածն է երկրագնդի վրայ: Յետոյ, դառնալով Ֆիլիսոսին, նա ասաց իրեն նախազգուշացում՝ —Ուշադրութիւն դարձրէք ձեր ու-ղու վրայ: Կանանց վրայ ունեցած այդպիսի հայացքներով՝ նա շատ դժբաղդ կլինի:

—Իսկ դուք շատ բաղաւաղ եք ձեր հայացքներով, — Ժպտալով հարցրեց ծերունին: Նրա որդին կարծեց, որ հայրն այդ խօսքերով պաշտպանում է իւր կարծիքը, և ուրախ բացականչեց՝ —Դիմի ձեռն առնի, հայրիկ: Ո՞վ է աւելի ճիշտ դատում կանանց մա-տին: — Ես թէ տա: Ծերունին մի քիչ լռելուց յետոյ պա-տասխանեց՝ —Ես ձեզ կպատմեմ մի փոքրիկ պատմութիւն, որի վախճանը ցոյց կը տայ ձեզ, թէ ով է ճիշտ ասում:

Կեցութեամբ լիովին կարող են հողային նոյնիսկ ամենախոտաւա-հանց մի հողեւոր հովուի բոլոր ծախսերը: Որքան մեղ ծանօթ է Ռուսիայի հայի, մանաւանդ հին գաղթականութեան նիւթական բարեկեցիկ վիճակը, նիւթական մատակարարութիւնը երբեք չի կարող այդ օգտակար ձեռնար-կութեան գլուխ հանելուն ար-գելը դառնալ:

Կ. Պոլսի պատրիարքարանի այդ մտադրութիւնը ցանկալի էր իրագործուած տեսնել հնարա-ւոր եղած չափ մօտիկ ժամանա-կում:

ԳՐՈՇԻԿՈՆ

Նորին Կայսերական Բարձրութիւն Մեծ Իշխան Միխայիլ Նիկոլայիչի ա-նողջացման համար Թիֆլիսի քաղաքա-յին խորհրդի որոշմամբ կատարուած մողծանքից յետոյ քաղաքապետ իշխա-ն. Կ. Արղունթեան-Երկայնաբազուկը հուսկային ուղարկեց Մեծ Իշխան Նիկո-լայ Միխայիլիչին, որից ի պատա-խան ստացաւ հետեւեւ հետագիւրը:

«Եղբայրներս և ես արտագնու շնոր-հակալ ենք ձեզինք, քաղաքային խոր-հրդից և Թիֆլիսի բոլոր դատակարգե-լի ներկայացուցիչներից ձեր յայտ-նած զգացումների և մեր թանկագին հիւանդի առողջացման համար արած աղօթքներին համար, որոնք խորապէս ազգեցին մեզ: Նիկոլայ Միխայիլիչին Կայսերական հետագիւրը հետեւեւ է:

«Թիֆլիսի քաղաքային խորհրդի իրա-ւաստները և քաղաքի բնակչութեան բոլոր խաւերի ներկայացուցիչները, հաւաքուելով յայտը Նիքոսանդր-Նեոփո-տաճարում մողծանքի, ջերմ աղօթք-ներ վերառաքեցին առ Ամենաբարձ-րեալը Նորին Կայսերական Բարձրու-թիւն Մեծ Իշխան Միխայիլ Նիկոլայիչ:

Նով: Նա ջանք էր, գեղեցիկ, ապուս-տոս և հարուստ: Բայց երկրային այս բոլոր թանկագին բարեբանից զատ, նա ունէր երկրային ուրիշ, ոչ պակաս գնահատելի մի գանձ: Ունէր գեղեցիկ կին:

Մի սամբոլ ասարի Լորենցոսի անդորը, երջանիկ կեանք էր վարում իւր նորա-տի գեղեցիկ կնոջ հետ, երբ յանկարծ, բոլորովին անպատեխ կերպով, հաղու մի քանի ժամ տեղո հիւանդութիւնից յետոյ, նա մնաց: Ասում էին, որ մի ինչ օր ջանք սպայի հետ ունեցած կատարի վէճից յետոյ կաթուած էր ստացել:

Նրա կնոջ, գեղեցիկ Կլարիսի վիշտն անպատեխ է: Նրան տիրել էր այն-պիսի մի յուսահատութիւն, որ նա վճռեց հետեւել իւր ամուսնուն դէպի անդրգրեհոմանային կեանքը: Իւր հա-նգուցելով ամուսնու սեղանից նա հանեց մի սուր գաշով: Նա գիտէր, որ գա-շային ծայրը թնուաւորուած է և կա-շին նրանով մի մաղաշափ վիրաւորելն անգամ անխուսափելի և անյապաղ մահ պիտի պատճառէ: Այդ սարսափիկ դէպքը ձեռքին նա դիմեց դէպի այն դահլիճը, որտեղ տաժամանակ դրուած էր նրա ամուսնու դաճաղը, մինչև որ տեղափոխելի իւր տոհմային հանդը-տարանը: Սենեակի պատերն ու լուսա-մուտները ծածկուած էին սև քօղով, և առատադից կախուած փոքրիկ կան-թիղը միայն կապտաւուն, խորհրդաւոր աղօթ լոյս էր տարածում:

Չեղբի նշանով Կլարիսը հրամայեց բոլոր ներքին եղողներին, որ հեռա-

ւելի առողջութեան և ապրիման հա-մար, ուի մասին պատիւ ունիմ հաղոր-դելու: Չեղբ Բարձրութեանը քաղաքա-յին խորհրդի յանձնարարութեամբ, Թող Աստուած երկար տարիներ պահ-պանէ երկրիս բոլոր բնակչութիւնից պաշտուած Կովկասեան Օգոստոսփառ Նախկին Փոխարքայի թանկագին կեանքը:

— Գովկասի կառավարապետը թոյլ է տուել Կարս քաղաքում սոսրկանա-կան քաղաքապետների թիւն աւելացնել 10 հոգով: Երեւոյ առճիկը պիտի հողայ քաղաքը:

— Գանձակի Կահանգապետը դաւա-ռապետներին և սեղական սոսրկանա-պետին, «Կաւկաս»-ի սանկով, մի շրջա-բերական է ուղարկել, որով պատուի-րում է խոտի պատուիրել պրիստաւ-ներին, որ կարելոյն չափ յաճախ խօ-ղարկեն բնակչութեան տները և օւմ մօտ օր արգելուած վէճը գտնեն՝ զրա-ւեն:

— Չարաթ, սեպտեմբերի 20-ին, Թիֆլիսի արքունական թատրոնում բացուեց օպերային ներկայացումների սեղանը: Զայկովսկու «Եւգենի Մեդեկին» օպերայով: Թատրոնը լիքն էր: Ներ-կայացումը պատուել էր իւր ներկա-յութեամբ երկրիս իշխան-կառավարա-պետը, ներկայացումից առաջ խումբն երգեց ռուսական հիմնը: Հետեւեւ օ-րը, կիրակի, ներկայացուեց Գուստի «Ռեմոն և Ջիւլետտ» օպերան: Գ. Ֆիլիսի խումբը մեծ մասամբ կազ-մուած է Թիֆլիսի անձնաթիւ նոր երգիչներից, որոնց մէջ թէև չկան աչքի ընկնող նշանաւոր ձայն ունե-ցողներ, բայց բնականաւոր ամամբ վստ ամ-բողջութիւն չեն կազմում: Անցեալ ան-գամ յիշել էինք, որ իմքի մէջ կայ և մի հայ երգիչ, Դաւ. Ամիրջանեան է բարիտեն, որն այսօր առաջին անգամ բեմ է ելնում «Եմման»-ի մէջ գլխաւոր դերում:

Նաև սենեակից: Նա ուզում էր մենակ մնալ իւր աճուսնու հետ: Նա ծնկադը ընկու դաճաղի մօտ և արցունքով լի աչքերով սկսեց նայել ամուսնու թան-կագին դէմքին, որը մահուան ազդե-ցութեան տակ աւելի աղին, գեղեցիկ արտայայտութիւն էր ստացել:

Կլարիսը մեղաքեց դաշոյնը և պատրաստուեց վիրաւորել իւր կուրծ-քը, երբ յանկարծ իւր ետեւ մի շրջան լսեց: Վախեցած նա շայնք և տեսաւ մի տղամարդ: Առաջին նուազ ուղեց օգնութիւն կանչել, բայց լսեց արե-սական մի շնչոյն:

— Աղաւաղ եմ, լսիր: Տղամարդը մօտեցաւ: Կլարիսը ճա-նաչեց նրան: Դա իւր ամուսնու թը-նամին էր: Կլարիսը դիմեց, որ դա էր Լորենցոյի մահուան պատճառը:

— Մարգարտան, ինչու ես եկել: — Ես թաքուն մտայ և սպասում էի բեզ այստեղ. ես գիտէի, որ կգա... 0, Աստուած իմ: Թշուառական, դու ուզում ես անձնապաշտութիւն դրո՞ւն: Նա տեսաւ Կլարիսի ձեռքին դա-շոյնը:

— Այ՛ն, ես չեմ ուզում այլ ևս ապ-րել: Դու սպանեցիր իմ ամուսնուն, դու կլինես և իմ մահուան պատճառը: Զնշապառ լինելով յուզումից, ամ-բողջապէս այրուելով կրքից, երկա-տառ սպան սկսեց խօսել իւր սիրոյ մասին, որ այնքան երկար ժամանակ թաղանթում էր: Նա աղբւրում էր և լաց լինում, պաղատում էր և սպառ-նում, նա ուզում էր Կլարիսի հետ լսարել կամ նրա հետ մեռնել... Եւ

— Զարաթ օր, սկսածներէ 20-ին, Թիֆլիսում բացուեց հայ աղջկանց որբանոցը, որը հիմնուած է հանգուցեալ Յ. Խաչատրեանի կտակով Թիֆլիսի հայոց բարեգործական ընկերութեան տրամադրութեան տակ գրուած գումարով: Բացուելուց առաջ հոգեհանգիստ կատարուեց որբանոցի հանգուցեալ հիմնադրի համարմունքները Ս. Գեորգեանի կողմէ: Որբանոցը գտնուում է Արաւ-Արաւիկայի հարաւարտում: Առայժմ ընդունուած են 20 որբանոցիչներ:

— Թիֆլիսի հայոց գրամատերական ընկերութեան խմբի ներկայացումները սկսուելու են հոկտեմբերի 2-ից արաւմտեան ընկերութեան թատրոնում: Զարաթական պիտի արտի երկու ներկայացում—երկուշաբթի և հինգշաբթի օրերը: Խմբի մէջ գտնուում են մեր բոլոր հին ծանօթները—տիկ. Սիւրբանյան, պ. պ. Պետրոսեան, Արեւիկան, Տէր-Դանիէլեան և այլն:

— Զարաթներէ հարազատ այն լուրը, թէ Ֆ. Ն. Պետկեան յանձն է առել ժամհարանիկ սպանողի պաշտպանութիւնը, «Ռուսակ. Սոյոյսի» ասելով կանխաժամ է. պ. Պետկեանի առաջարկուած է եղել այդ պաշտպանութիւնը, բայց նա հրաժարուել է: Ժամհարանիկ սպանողին պաշտպանելու է երդ. հաւ. Խորասանի:

— Թիֆլիսի քաղաքային մսի խանութները, ինչպէս երևում է հաշուից, վնաս են ունեցել մայիս ամսին—7900 ռ., յունիս ամսին—900 ռ.: Մսի խանութներէ բացումից մինչև յունիսի 1-ը քաղաքը վնաս է կրել մօտ 29000 ռ.:

— Խմբագրութիւնն ստացաւ հետեւեալ նորագոյն հրատարակութիւնները. 1) «Հայ գաղթականները Բագու և Նորաշենի վերաբարձր», աշխատութիւն Արաւ-Արաւիկայի քաղաքային Տէր-Դանիէլեանի, Բագու, էջ 122. 2) «Տերմին», գրամատ Զորս Գործ., թարգմ. Լեւոն Մելիք-Աղամբան, Թիֆլիս, էջ 64. 3) Վ. Լուսինի—«Գեանքը ծովերի խորքում», թարգմ. Լուսինիէրց Ստ. Մալխասեան, 50 պատկերով, Թիֆլիս, էջ 96. 4) Մ. Գորկի—«Մալիկ 2ուդ-է», թարգմ. Սիմ. Բարիկան, Թիֆլիս, էջ 30.

ԳԻՐՔԸ ԹԵ՛ ԴՐՈՂԸ.

Հանդիմանութիւնը ընդհանրապէս ու գրեթէ ընդամենը ընդդէմ ժամհարանիկ սպանողի պաշտպանութեան է: Գնմի միջոցով մարդիկ, որոնք հակառակ են ընդդէմ:

Նրա խօսքերի ու հայեացքի մէջ վաւերութիւն էր կրել այնպիսի մի հրաշալի գործութիւն, որովհետեւ մինչև այդ ժամանակ բոլորովին անծանօթ էր նորատի աշխի կնոջ: Կարծես կատարելապէս հիմարանշարժ էր և, թուացած, ծածկեց աչքերը: Երկուստեքը գոհ պէս առաւ նրան իւր գիրքը և սեղմեց իւր կրծքին:

Նոյն բողոքին լուսնի մի ճիւղ: Բարձրանալով իւր դաշույնի մէջ, Լորենցոն վայրենի հայեացքով նայում էր իւր մօտ կանգնած գոյգին: Սարսափեց իրեն կողմէն, որովհետեւ օգնութիւն փնտրելով, Կարծես գտնուեց ծածկեց սպալի կրծքի վրայ:

—Նա սուտ է կողմ մնաւ:—Հնչեց սպալն:—սուտ մի խօսք, և նա վեր չի կենալ իւր գաղաղից, ևս կենդանի չեղաւ:

Մի ակնթարթում Կարծեսի սրտի մէջ մի սարսափելի կռիւ ծագեց: Դա գաղի մէջ պահուած էր ամենից մեծածնաբանութիւն իւր կենդանի ամուսնիւր և տեսնում է իւր կնոջը մարդասպանի գրկի մէջ: Դաշույնի մի հարուած, և Կարծեսը նորից իւր աղատուած ամուսնու հաւատարմի կիներ է. կամ մի խօսք, և նրա ամուսնուր կիներ այն, ինչ որ համարում են նրան ամուսնուր, իսկ կրծքի վառուող այդ պատանին...

Այստեղ գրգռուող հիւստի մի սպասած գնացքը:—Չնման կայապան, գնացքը կանգնում է երկու բողոք, և—

Թիւնը արտաքին պայմաններից կատարած մի բան ճանաչելու, կապելով գրքի հետ նրա հեղինակի անձնատուութիւնը: Բայց այդպէս մտածողները մոռնում են, որ հենց այդպէս դատարարութիւնը, քանի որ քննադատութիւնը գրքի հետ ունի գործ, ոչ թէ գրողի, ու իւր կենդան, ինչ որ գիրքը առաջինը դնելով, մարդը քննադատելիք, կամ որ մի և նոյն է գրուածը գնահատելիք հեղինակի անձնական յատկութիւններով: Այդպէս եթէ անհու լինէինք, ամենաքիչը մեր չափը ճիշտ ու արդար չէր լինի: Մեր, մանաւանդ երկուստեք կան գրականութեան մէջ գրականագէտներ, գրողներ ևս եղել ու կան, որոնց անձնատուութիւնները եթէ կապելու լինէինք իրենց գրուածքներին հետ, վերջիններս ուղղակի ցնդել պէտք է չարտուէին: Ու այդպիսիները ոչ մի գրականութեան մէջ բացառութիւն չեն: Հրապարակութեան կան, որոնք անբարոյականութեան կատարելութիւնը են, սակայն, գրել ու գրում են բարոյականութեան մասին նոյն իսկ անտարբերները լիզուով:

Բաւական չէ միթէ, որ մեր ներկայ քննադատութիւնը, առանց այն էլ, «իմ ու բո»-ի մէջ է պտտում, ձեռքը ընկած գրքերը խնամական արշնոյով շափում, յաճախ այն աստիճան հեռու գնալով, որ Ստոյկեանի պարզախոսութեամբ խոր լուսնիւն է պահպանում իւր չարած անձի գրական աշխատութեան նկատմամբ, ուղտի նախանձ օրնուցանում դէպի նրան, ով երբ և է իւր հետ ընդհարում է ունեցել: Բաւական չէ, որ մտքիկ այն աստիճան բարոյական քաջութիւն չունեն, որ կարողանան «նոյնը մի կողմ դնել ու իրենց երեւման թուով հակառակորդի աշխատութեանը նայել օրհակա կերպով անկախ ամենատեսակ յարաբերումներէր ու վերաբերումներէր: Բաւական չեն, ասում եմ, քննադատութեան անունով գրական սուրբ սպասելով տեղի ունեցող ամբողջ արքայները:—Գնու գործի պէտք է մտցնենք գործի մէջ և՛ հեղինակի անձնատուութիւնը:

Այս բոլորն ասելու առիթ տուող մի նախապէս է, որ վերջին օրերս ուղարկուած է ինձ հայաբնակ քաղաքներէ մէկից, ու գրուած է «Նոր-Դար»-ի համարներէ մէկում տպուած իմ մէջ ընդամենութեան վերաբերման նամակի հեղինակը, որի պատուի համար անունը չեմ յիշում, ի միջի այլոց, գրում է՝ «Երեւի, այդ գրողի գրական խաղաղութիւնը անհետնալով, ոչ մի տեղեկութիւն չունիք»: Ու վերջ:

Գաղափարի կոնկրետութիւնը: Ես վեր թռայ: —Յետոյ, ինչ արտա կենը,—անհամբերութեամբ բացականչեց մեր կըրտներ ընկերը:

—Այ կտեսնենք, թէ ձեռքից ով աւելի լաւ է ճանաչում կանանց,—ծիծաղելով ասաց պատմողը:—Ինչ ես կարծում, Բաղդատար: Ինչ արա կը: Երբեք այդ աղետալի բողոքին: —Ի հարկէ, նա դաշույն խրեց գայթակղեցողի կտրածը:—բացականչեց պատմանի:

—Երբեք: Նա գոհաց իւր մտնունով: —արհամարհանքով, բայց վճռապէս յայտարարեց իմ բարեկամս կեպտիկը: —Մտէք, պարտնեք: Զանգու: Դրեղեւն,—բողոքեցին կանգուկտորները:

Լուսնի շողմեքներնայի սուրբը: Ես քաջ տուի իմ բարեկամին, և մենք չտալով բարձրացանք վազուր: Գնդուկտորը շրթագնելով փակեց մեր ետեղի դուռը, և գնացքը շարժուեց անդին: Ես չտալով ցած թողի վազույն լուսնուտը և դուռն նայեցի դէպի մեր բարեկամները, որոնք հրաժեշտ էին տալիս մեզ շարժելով իրենց գրկախորհները:

—Ինչ արա կենը,—հարցրին նրանց: Ծերունին ինչ-որ բղաւեց, բայց կառախմբի գրգռուցից չլսեցինք նրա պատմանը:

Զայնու մէջ իմ դէմ «մի կծու քան գրական» սպանութիւնը: Մի կողմ թողնելով այդպիսի սպանութիւնները, որոնք ոչինչ կապ չունեն ընդամենութեան հետ, մարդ մնում է ապշած, թէ ինչպէս կարող է պատահել, որ մարդիկ գրական խաղաղութիւնը իւր հեղինակութեան հետ, որ հրապարակի վրայ է գրուած: Ինչ, սակայն, լաւ իմանալ այդպէս պատողները, որ եթէ խաղաղութիւնը կապելու լինէինք իրենց սիրուն գրուածքներին ու երևելիներին իրենց անհեղինակ գործերին հետ, մոտեցող ոչ թէ խաղաղութիւնը կամ երևելիները կլինէին, այլ ինքը գրականութիւնն ու կարգադրող ժողովուրդը: Անձնական պաշտպանական, անձնական հատարականանի, անձնական ազգայնական հետ չփոխելուց չէ միթէ, որ մեր բոլոր լաւ լաւ ձեռնարկութիւնները երեսի վրայ են մնում, որ ամբողջ համայնքներ տեսնում են, որ անարժանք, անտարբեր յղկանում է, իսկ արժանաւոր, պիտանին հիւծում, մաշում: Անձնականի երեսից մեր միջոցն ու այնքան տեսակ գործերը, գործողների ու գործավարներն են փչացել, աւերուել, որ եթէ մի առ մի յիշելու լինէինք, աւետարանչի ասածի պէտք է պարծեն թէ՛ և՛ միջ աշխարհս բաւական էր տանել զիրար, որ եթէ գրեալ էին:

Մի փոքր բարձրութիւն, մի փոքր վերնութիւն ունենալը, Լեւոնի յանձնենք մեր անձնական գործը հաշիւները, երբ գրել ու գրականութեան պէս սուրբ բանի ենք մօտենում, խոր կերպով համոզուած լինելով, որ հենց որ սկսենք աշխատելու առջև գրուած գրքերը քննադատել, թիկունքներին ետեղ կանգնած հեղինակի շուրջը պտտելով, հենց որ ամենաթիկն կերպով թալտանք մեզ գրքի ու գրողի մօտին ունեցած մտապտեղներն միմյանց հետ չփոխելու,—թէ գրողին օգուտ ընդունուող լինի արածներս, թէ վնաս,—ուղեղը չհեղնէ, արդէն մեր կշիռը խաղաղութեամբ կլինի:

ՄԱՍՈՒԼԻ ԾՈՒՐՁԸ

«Нос. Край» թերթը հայորդում է, թէ Ծայրագոյն-Արեւելքում նորերս հաստատուած ռուսական փոխարքայութեան վրայ ինչ հայեացք ունի ճապոնական մամուլը:

Իրենի գրութիւնը Բորէյայում,—տեսնում է ճապոնական «Ձիւծ» թերթը,—հետզհետէ աւելի ու աւելի սուր կերպարանք է ստանում, ուսումնական նշանակական քաղաքականութիւնը ծանր հարուածներ է տալիս Բորէյայում ունեցած մեր շահերին: Ռուսական սկսել է ոտնակոխ անել այն իրաւունքները, որոնք ձեռք բերելու համար տարիներ ենք կորցրել, նպատակ ունենալով «Բորէյայի առեկտրական արդիւնաբերական վիճակի բարձրացումը միայն:

Մեզ գեկավարող քաղաքականութեան հոգին կազմում է պահպանել 2ինաստանի ու Բորէյայի ամբողջութիւնը, և այդ քաղաքականութիւնը զեռ ևս հնարաւոր է լինում պահպանել դժուարին ու անուղ խուլ պահում միայն: Այն եռանդուն հակառակութիւնը, որ Ռուսիան պէտք է ցոյց տաւած իրենց երազական պատմութիւններին Մանջուրիայի գործերի վերաբերութեամբ, նոյն Ռուսիայի օգնել յետ կինայու քրեական տէրութեան վերաբերութեամբ իւր անհնալիք ոտնաձգութիւններէր: Բորէյական թերթիկողին առաւել անպաշտպան վիճակի ունի, քան 2ինաստանը և ամենից աւելի քիչ է չօչափում օտար երկրների շահերը, և հենց այդ է պատճառը, որ հետզհետէ պէտք է հասնանայ նա կեանքի մեծագոյն ճապոնիայի ու Ռուսիայի միջև:

Բորէյայում Ռուսիայի վերջին ժամանակները ձեռք բերած դրոշմ ուղարկութեան մասնաւոր կերպարանքում է պահանջում, որովհետեւ բորէյական պատմութիւնը իւր շափապանք թուրքութեամբ միանգամայն անկարող է տէրութիւնների կողմից եղած պահանջներին դիմագրելու, և նրա այդ դիմագրելի վիճակը աւելի ևս ոյթ է տալիս սկսուած ոտնաձգութիւնների յաջորդութեան: Բիցաբաբայի հովտում սկսուած ռուսական գործունեութիւնը, չենքերի

կառուցումը նուազանցում են բորէյական ժողովրդի հպարտութիւնը: Ռուսական այդ գործունեութիւնը ոչ միայն վնասում է Բորէյայի տնտեսական զարգացման, այլ միևնոյն ժամանակ անհամալուծում է մեր ազգայնութեան ոյթն ևս:

Քաղաքական հորիզոնը, մանջուրական խնդրի մի ամբողջ շարք աստիճանական զարգացումից յետոյ, վերջապէս պարզուեց, և մեր առաջ բացուեց Մանջուրիայի տիրելու պատիւը իւր բոլոր մանրամասնութիւններով: Եթէ իւրա հեռագրական լուրը հաղորդեց ծովակալ Ալեքսէի փոխարքայ նշանակուելու մասին այն բոլոր հոգեւոր վրայ, որոնք 2ինաստանը վարձաւ է տուել Ռուսիային՝ ժամանակաւորապէս օգտուելու համար: Միթէ այդ փաստը բաւական չէ: Միթէ այլ ևս պարզ չեն Ռուսիայի այն նպատակները, որոնցով կարճ ժամանակի ընթացքում ամենախիստալի կերպով իրագործեց ձեռնարկ-Արեւելքի վերաբերութեամբ վաղուց ի վեր նախագծուած իւր պատերազմական ու առեկտրական ծրագրերը և այժմ ունի զորեղ տեղապահ զորք, առաջնապարզ ամբաթիւններ, երկվորեղային զինուոր, վաճառաշահ քաղաքներ, անտեսուած ընդարձակ հողեր և վերջապէս զօրեղ նաւատորմը:

ԳՆԱԿԱԿԱՆ

Թէ Թիւրք Զինոյն Արեւելքում ինչ-ՊԵՆ ԵՆ ԿՈՏԱՐԱՆՈՒՄ ԻՐԵՆՑ ԵՂԱՅ ԶՐԱՄԱՆԵՐԸ

«Frank. Zeit.»-ին սեպտ. 7 թուականով Մակեդոնիայից գրում են հետեւեալը:

Գ. Պոլուս շարունակ այն բանի վերայ է մտածում, թէ ինչ միջոցներով զսպել պատմութիւնը և այստեղ ևս ամեն ուր գիտութեան միջոցառութիւնից հրաժանել են ստացուած, որոնց մէջ գեներալներն և ուրիշ բարձրաստիճան զինուորականներն շարունակ պատուիրում է «մարդասիրութեամբ» վարուել թրքականների հետ: Բայց թէ ինչպէս են այդ հրամանները կատարում—այդ մասին մօտաւոր մի գաղափար կարող է տալ հետեւեալ պատմութիւնը, որը ես բազմ ունեցայ լսելու մի թիւրք գնդաւարից: Ահաւա՛րկ ըսել նրա խօսքերը:

«Ես իմ զորքով հասաւ ...օգո վիզը: Հրամայում եմ գիւղը չորս կողմից շրջապատել, իսկ ինքս շրջում եմ տները և անձամբ տեղեկանում այն բոլորին, ինչ որ տղայից կատարել էր յեղափոխական կոմիտեի: Իմ կարգադրութեամբ բոլոր բոլորներին քշում են գիւղի հրապարակը այն առաւ առաջ, ուր ևս էի ընկալում: Սկսում եմ հարցաքննել: Երբեք միջից կանչում եմ առաջին հանդիպող գիւղացուն և հարցնում եմ. «Ինչո՞ւ գիտես կոմիտեային պատկանող մարդկանց մասին»: Նա պատասխանում է. «Ոչինչ չգիտեմ»: Նրան տեղիտուողը գնդակահար են անում: Միևնոյն բաղնիք են արժանանում երկրորդը երրորդը, չորրորդը, մինչև տարբ մարդ: Նրա տասն-ասանակներէ մարդ կիանքից զրկուեցին, իսկ գիւղում կանայք ու երեխաներ սուղ ու չիւսի բարձրացրին, մնացածները շատ մեծ գիւղերէն մեծ օկուցին խօսել և հաճութեամբ ցոյց տալ, թէ ուր են թաղանթած կոմիտեայի անդամները, ուր են պահուած գէղերն ու գինամիտը, ինչպէս նաև մի առ մի թուում կոմիտեայի հետ յարաբերութեան մէջ եղողների անունները: Ահա թէ ինչպէս ենք մենք գործում, և ուրիշ կերպ էլ չի կարելի վարուել, եթէ ուղեւում է վերջ տալ պատմութեան:

ԹԻՐԻՔԸ ՍՈՒՂԸ ԲՆԱԿԱԿԱՆ

Անգլիական «Birhind. Daily Post» թերթի հայորդածի համաձայն, Լոնդոնում տարող մի նշանաւոր թիւրք քաղաքագէտ Կ. Պոլից շատ կարեւոր հեռագիր է ստացել, որի մէջ յայտնում են, թէ իրր գերմանական Վիլհելմ II. կայսրը սուլթանին իւր մօտ Բալիկն է հրաւիրում: Գ. Պոլի գերմանական դեսպան լուրսն Մարշալ Փոն Բրեքսթէյնի հեռաւարը իբր թէ այդ հրաւերի հետեւեցին: Այն փաստը, որ գերմանական դեսպանը իւր պաշ-

տունը թողել է այդքան տագնապից մի ժամանակի մէջ և հեռացել սուլթանի հետ ունեցած երկար տեսակցութիւնից անմիջապէս յետոյ, Կ. Պոլի գիտաւորական շրջաններին տեղի է տուել շատ տեսակ բացատրութիւններ:

ԻՐԻՐԻ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ԱՆԿԱԿԱՆ

«Frank. Zeit.»-ի Աթէնքի թղթակիցը հայորդում է, որ, հակառակ Արաւիայում ներկայումս արտաքուստ խաղի երկայնի, Յունաստանի ժամանակում այդ շրջանում սպասուած է ընդհանուր ապստամբութիւն: Յեղափոխական կոմիտեաները պատրաստել են մեծ քանակութեամբ հրացան, ռազմամթերք, մանաւանդ գինամիտ: Աղետագին պէտք է սկսուի հարաւից,—Յունաստանին սահմանակից երկր նահանգներից: Արաւիայի մօտաւոր նպատակն է ինքնավարութիւնը ըրիտտեսայ կառավարապետով: Սակայն, շարժման պարագայինները չեն թագնում նաև իրենց վերջնական նպատակը, որը կայանում է Արաւիան Յունաստանի հետ միացնելու մէջ:

ՄԱԿԱԿԱՆ ԳՆԱԿԱԿԱՆ ԱՆԿԱԿԱՆ

Հակառակ այն բանին, որ մաքսային պաշտպանական սխտանի հեղինակ գաղթային նախկին միլիտար 2եմբուլէնը քաղաքական հրապարակից արդէն հեռացած է, այնուամենայնիւ այդ սխտանի և ազատ առեկտրի կողմնակիցները միջև առաջ եկած վէճը ոչ միայն շարունակում է, հապա օրըստօրէ աւելի ևս սուր կերպարանք է ստանում: Թէ մէկ և թէ միւս սխտանի կողմնակիցների մէջ կարմուած ընկերութիւնները համարեա ամեն օր ժողովներ են ունենում և խորհրդածում այն միջոցների վրայ, որոնցով կարելի է մէկ կամ միւս սկզբները պրոպագանդան օգտակար դարձնել:

Ազատ առեկտրի կողմնակիցների ընկերութիւնը «Free Frade Union»-ը այս օրերս հրատարակելով այն եռօրեալ տունների մանրամասն ցանկը, որոնցից ընկերութիւնը հանգանակել է բաւական կարեւոր գումար՝ ազատ առեկտրի սկզբունքը պաշտպանելու համար 2եմբուլէնի ծրագրերին դէմ: Այդ հանգանակութեան ցանկի մէջ առաջ է բերւում բոլոր նուիրեալներին անունները և հանգանակուած գումարը հասնում է 20,000 տնգիւլիան լիւրայի: Իսկ 2եմբուլէնի գաղափարութիւնը, առանց հետեւելու իրենց հայտնակարներին օրինակին, նոյնպէս բաւական խոշոր գումարներ են մտնում իրենց սկզբունքի պրոպագանդայի վրայ, սակայն խիստ վաղուի է պահում, թէ ինչ պրոպանդից են ստացում այդ գումարները:

ՄԱԿԱԿԱՆ ԳՆԱԿԱԿԱՆ ԻՐԻՐԻ ԶՈՒՐՁԸ

«Մենք խորապէս զգացում ենք այն արեւմտեան անցանքի պատճառով, որոնք այդ րոպէս կատարւում են Բալկանեան թերակղզու վրայ,—գրում է «Fédération Ottomane»-ը: Մենք, թիւրքերը, քրիտքները, բուլղարները, սերբերը, շեքերները, հայերը, և այլն, ամենքս էլ եղբայրներ ենք և գտնուում դառնում մեզ շրջապատող տէրութիւնների նենգամիտ ու պատուախնդիր ձգտումներին: Այդ տէրութիւնները չարաշար կերպով շահագործում են մեր թշուառութիւնը: Մեր հայրենիքի փրկութիւնը կախում է մեր միմեանց մօտենալուց ու համբաշխութեամբ գործելուց: Թիւրքիան կազմող բոլոր ազգաբնակիչները պէտք է ձեռնարկեն զաշխակցական մի պետութիւն կառուելու, որը կարողանա երաշխաւորել ամեն մի ազգի ամբողջութիւնն ու անձնական իրաւները: Այն երկրը, որի համար մենք վիճում ենք և ուզում ենք իրարու ձեռքից խլել, պատկանում է մեզ ամենքս: Խոյս տալով արաւելի պարանակալութիւններից, հակառակ է եղբայրանալ, որպէս զի կարող լինենք դիմագրել ներկայումս տիրապետող իշխանութեան անտանիկ լծին: Օսման

Խմբագիրը հրատարակիչ՝
ՍՊԱՆԴԱՐ ՍՊԱՆԴԱՐԻԱՆ

Գետիկիչը—առևտրի և զինո-
պետ Ազգկեիչը—զինուորական

Խմբագիր հրատարակիչ՝
ՍՊԱՆԻՐ ՍՊԱՆԻՐԵՆ

